Maria Hällfors, erikoistutkija

13.1.2023

Dnro SYKE/2022/2462

Eduskunnan ympäristövaliokunta
YmV@eduskunta.fi

Viite: Lausuntopyyntö 20.12.2022

Asiantuntijalausuntopyyntö; Asia: VNS 15/2022 vp Valtioneuvoston selonteko kansallisesta ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelmasta vuoteen 2030 Hyvinvointia ja turvallisuutta muuttuvassa ilmastossa

Suomen ympäristökeskuksen kirjallinen asiantuntijalausunto

Suomen ympäristökeskus (Syke) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto ympäristövaliokunnalle selonteosta 'Valtioneuvoston selonteko kansallisesta ilmastonmuutokseen sopeutumissuunnitelmasta vuoteen 2030. Hyvinvointia ja turvallisuutta muuttuvassa ilmastossa' (KISS2030). Selonteko kuuluu maa- ja metsätalousvaliokunnan hallinonalaan. Suomen ympäristökeskukselta on pyydetty lausunto myös liikenne- ja viestintävaliokunnalta, missä keskitytään tulva- ja kuivuusriskeihin. Tässä lausunnossa Suomen ympäristökeskus esittää arvioita KISS2030-suunnitelman riittävyydestä ja kokonaisuudesta etenkin luonnon monimuotoisuuden turvaamisen toimenpiteiden osalta. Erityisesti huomioidaan sektorien rajat ylittävät ja resurssien suuntaamiseen ja lisäämiseen liittyvät toimenpiteet.

Suomen ympäristökeskus korostaa, että monimuotoinen luonto ja toimivat ekosysteemit ovat perusta kaikelle yhteiskunnalliselle toiminnalle ja ihmisten hyvinvoinnille. Ilmastonmuutos uhkaa ekosysteemien toimintaa ja siksi luonnon monimuotoisuuteen kohdistuvat vaikutukset tulisi huomioida poikkileikkaavasti läpi eri sektoreiden sopeutumistoimenpiteitä. Samoin kuin sopeutumisen kustannuksia voidaan vähentää hillitsemällä ilmastonmuutosta, säästetään luonnon monimuotoisuuden turvaamisen kustannuksissa vähentämällä painetta luontoekosysteemeihin. Kustannukset on mahdollisuuksien mukaan pyrittävää kohdentamaan haitan aiheuttajan maksettavaksi.

Yleiset huomiot

Suomen ympäristökeskus katsoo, että yleisesti ottaen selonteossa esitetty visio ja päämäärät ovat selkeitä ja perusteltuja. Toimenpiteet ovat tarpeellisia ja kannatettavia. Saadun lausuntopalautteen perusteella tarpeelliset muutokset on tehty tarkoituksenmukaisella tavalla ja eri sidosryhmiä on osallistettu selonteon kehittämisprosessissa. Oikeudenmukaisuus on tuotu esille selonteon toimeenpanoa käsiteltäessä. Näillä toimenpiteillä on luotu selkeä lähtökohta oikeudenmukaisuuskysymysten käsittelylle. Lausuntokierroksen perusteella tehty lisäys oikeudenmukaisuuden periaatteiden toteutumisen seurannasta osana laajempaa sopeutumisen seurantajärjestelmää on tervetullut.

Suomen ympäristökeskus pitää hyvänä sitä, että selonteossa on yleisesti huomioitu ilmastonmuutoksen tuomia hyötyjä ja mahdollisuuksia. Sopeutumistoimien suunnittelussa vaikutuksia tulee tarkastella laajasti. Vaikutuksia tulee arvioida sekä sosioekonomisesta että ympäristöllisestä näkökulmasta, jotta voitaisiin mahdollisuuksien mukaan myös hyötyä muutoksista. Tavoitteiden ja toimenpiteiden osalta mahdollisuudet ja hyödyt on tunnistettu Tavoitteessa 9 ja erityisesti Toimenpiteessä 9.2, jossa ilmastonmuutoksen tuomia mahdollisuuksia tullaan tarkastelemaan toimialojen tiekarttojen päivittämisen yhteydessä.

Luonnon monimuotoisuuteen liittyvät tavoitteet ja toimenpiteet

Suomen ympäristökeskus katsoo, että suunnitelma ja sen tavoitteet ja toimenpiteet erityisesti Toimenpiteiden 11.1–11.3 osalta ovat kannatettavia. Tarpeeksi laajasti toteutettuina ne voivat ilmastonmuutokseen sopeutumisen ohella merkittävästi auttaa luontokadon torjunnassa. Lisäksi ne tukevat useita toteutettavia tai suunniteltuja luonnon monimuotoisuuden turvaamiseen liittyviä toimia ja strategioita, kuten kansallista monimuotoisuusstrategiaa ja EU:n biodiversiteettistrategiaa sekä Helmi-ohjelman toteutusta. Suunnitelma on myös sopusoinnussa EU:n ennallistamisasetusluonnoksen tavoitteiden kanssa. Edellä mainittujen strategioiden ja ohjelmien toimeenpano myös tukee tämän suunnitelman tavoitteiden saavuttamista.

Suomen ympäristökeskus korostaa, että Toimenpide 11.4 on pitkäaikaisseurantojen kehityksen, koordinaation, suunnittelun ja toteuttamisen kannalta erityisen kannatettava. Monimuotoisuuden tilaa kuvaavia mittareita ja seuranta-aineistoja tarvitaan luontokadon pysäyttämiseen tähtäävien toimenpiteiden suunnitteluun, toteuttamiseen ja seurantaan. Ilman mittareita, aineistoja ja seurantaa monimuotoisuuden turvaamisen toimenpiteet eivät todennäköisesti johda kustannustehokkaaseen sopeutumispolitiikkaan (2.1.5). Haasteena luonnon sopeutumisessa on kuitenkin ilmastonmuutoksen nopeus. Selonteossa olisi perusteltua korostaa selkeämmin tarvetta arvioida eri toimien kiireellisyyttä näköpiirissä olevan kehityksen valossa.

Luonnon monimuotoisuus ja sektorien rajat ylittävät toimenpiteet

Sopeutumissuunnitelman monimuotoisuustavoitteessa (Tavoite 11) todetaan, että selonteon sopeutumistoimenpiteet suunnitellaan ja toimeenpannaan kauttaaltaan siten, että ne tukevat myös luontokadon pysäyttämistä. Suomen ympäristökeskus katsoo, että tämä on kannatettava periaate ja lähtökohta. Luonnon monimuotoisuuden turvaamisen kannalta tärkeimmissä Tavoite 11:n toimenpiteissä tämä on huomioitu, samoin Tavoitteessa 10, mutta muutoin sopeutumissuunnitelmassa tällaista kytköstä ei ole juurikaan tarkasteltu, eikä suoria keinoja luontokadon pysäyttämiseksi ole esitetty (vaikkakin esim. osalla Tavoitteen 4 toimenpiteistä voi olla myönteisiä vaikutuksia luonnon monimuotoisuuteen). Sopeutumistoimien mahdolliset haitalliset ja myönteiset vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen pitäisi ottaa huomioon systemaattisesti kaikkien tavoitteiden osalta.

Suomen ympäristökeskus pitää hyvänä, että selonteossa painotetaan sektoreiden rajat ylittäviä tarkasteluja ja että ilmastonmuutokseen sopeutuminen huomioidaan eri hallinnonaloilla. Suunnitelmassa nostetaan esiin tarve sisällyttää sopeutumiskysymysten käsittely valtioneuvoston ja ministeriöiden strategiseen suunnitteluun ja ennakointiin. Tämä on edellytys johdonmukaiselle ja pitkäjänteiselle sopeutumispolitiikalle, joka auttaa tunnistamaan sekä mahdollisia jännitteitä että synergioita eri politiikka-alueiden ja -toimien välillä. Erityisesti Tavoite 10 (“Uusiutuvien luonnonvarojen käytössä on sopeuduttu nykyistä paremmin ilmastonmuutokseen vuoteen 2030 mennessä”) liittyy läheisesti luontokadon pysäyttämiseen ja ilmastonmuutoksen sopeutumiseen ja vaatii sektorien välistä yhteistyötä. Keskeisiä tekijöitä ovat lahopuun määrä talousmetsissä, mikä vaikuttaa oleellisesti metsälajiston monimuotoisuuteen, sekä kulotus metsäpaloista riippuvaisille lajeille (Toimenpide 10.2). Valuma-aluetason suunnittelu (Toimenpide 10.3) maa- ja metsätaloudessa on tärkeää monimuotoisuuden kannalta, sillä maankäytön ja ilmastonmuutoksen aiheuttamalla vesistöjen ruskettumisella ja samentumisella on huomattava vaikutus vesiekosysteemien monimuotoisuuteen.

Vaikka sopeutumissuunnitelma kattaa vain noin tulevat 7 vuotta, nyt tehtävillä päätöksillä ja sopeutumistoimilla on huomattavasti kauaskantoisempia vaikutuksia. Siksi Suomen ympäristökeskus korostaa, että on tärkeää arvioida jo nyt laajasti, sektorirajat ylittäen, sopeutumistoimien mahdollisia monimuotoisuusvaikutuksia. Kuten jo lausunnon alussa on todettu, luonnon monimuotoisuus ja toimivat ekosysteemit luovat perustan kaikille yhteiskunnan toimille, joten niiden priorisointi myös sosioekonomisin syin on perusteltua.

Luonnon monimuotoisuus ja lisärahoituksen tarve

Selonteossa on tunnistettu, että sopeutumissuunnitelman monien toimenpiteiden toteuttaminen edellyttää lisärahoitusta. Myös mahdollisia väyliä resurssointiin on ehdotettu, kuten uudelleen kohdentamista, lisärahoitusesityksiä, EU-rahoitusta. Suomen ympäristökeskus korostaa, että varsinkin luonnon monimuotoisuuteen liittyvässä Tavoitteessa 11 toimenpiteiden saavuttamisen edellytyksenä on kansallisen lisärahoituksen uudelleensuuntaaminen ja/tai tutkimuslaitosten onnistunut EU-rahoituksen hankkiminen. Selvitykset, esim. VN TEAS-hanke KOKOSOPU (2022), ovat osoittaneet, että riittävä resurssien ohjaaminen sopeutumistoimiin on keskeinen systemaattisen ja tehokkaan sopeutumistyön edellytys. Toimenpide 1.4 ja Tavoite 2 toimenpiteineen huomioivat resurssien tarkoituksenmukaisen kohdentamisen. Niissä voidaan lisäksi ottaa huomioon, että toimialojen välillä on eroja sopeutumistoimien aikajänteissä ja kiireellisyydessä. Aloilla, joilla käsitellään pitkäikäisiä investointeja, on tärkeää varautua jo nyt vuosikymmenien päähän ulottuvaan kehitykseen. Muilla aloilla voidaan tarkastella sopeutumista lyhyemmällä aikavälillä ja varmistaa, että toiminnassa otetaan huomioon muuttuvat olosuhteet vaiheittain. Vastaavasti erilaisten elinympäristöjen sopeutumiskyky ja sopeutumisen aikajänne vaihtelevat, ja myös tämä tulisi ottaa huomioon toimien priorisoinnissa. Tärkeää on myös toteuttaa Toimenpidettä 1.2, “Kehitetään julkisen talouden suunnitelmaan sisältyvien, ilmastonmuutokseen sopeutumiseen liittyvien resurssien seurantaa”.

Lausunnon on laatinut erikoistutkija Maria Hällfors. Lausunnon valmisteluun ovat lisäksi osallistuneet vanhempi tutkija Kaisu Aapala, johtava neuvonantaja Mikael Hildén, johtava tutkija Risto Heikkinen, kehittämispäällikkö Minna Pekkonen ja johtava tutkija Raimo Virkkala.